

ANNA ZELLMÄ

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Pedagogiczne aspekty adhortacji papieża Franciszka *Amoris laetitia*

1. Integralne wychowanie w rodzinie – 2. Macierzyństwo i ojcostwo – 3. Edukacja seksualna dzieci i młodzieży – 4. Wychowanie w wierze – 5. Sposoby wychowania

Wśród wielu zagadnień stanowiących przedmiot nauczania papieża Franciszka można zauważyć te, które w swojej istocie lokują się na polu pedagogicznym¹. Zapoczątkowały je refleksje zamieszczone w książce *Wymagania i pasja. O wychowaniu chrześcijańskim*², które Jose M. Bergoglio podejmował jeszcze jako arcybiskup Buenos Aires. Skierowane są one głównie do rodziców, nauczycieli i wychowawców chrześcijańskich. Papież Franciszek, podobnie jak jego poprzednicy, wiele uwagi poświęca rodzinie i odpowiedzialności rodziców nie tylko za rozwój intelektualny dzieci, ale także za przekazywanie wartości i ideałów oraz kształtowanie postaw i rozwój duchowy. Zdaniem papieża wychowanie to nie tylko ciężka praca, ale też powołanie, radość i pasja. „Domaga się [ono] zaangażowania najlepszych środków, wytrwałej chęci, obudzenia pasji i wyruszenia z cierpliwością w drogę”³.

Nauczanie Franciszka stanowi cenną pomoc dla osób, które zajmują się problematyką wychowania i angażują w różne działania edukacyjne i katechetyczne⁴. Pa-

¹ Zob. np. *Franciszek w Polsce. Co powiedział papież podczas Światowych Dni Młodzieży*, oprac. Laboratorium WIEZI, http://laboratorium.wiezi.pl/wp-content/uploads/2016/08/Franciszek_w_Polsce_Laboratorium_WIEZI.pdf, (10.01.2017).

² J.M. BERGOGLIO / FRANCISZEK, *Wymagania i pasja. O wychowaniu chrześcijańskim*, tłum. L. Wrona, Kraków 2013.

³ *Tamże*, s. 21.

⁴ Zob. np. R. NĘCEK, *Edukacja medialna w nauczaniu społecznym papieża Franciszka*, Kraków 2016; Z. PIŁICHOWSKI, *Papieża Franciszka uwagi na temat powołania kapłańskiego i konieczności formacji*, StLov (2015), nr 17, s. 191–200.

pież przy różnych okazjach podejmuje bowiem problemy, które bezpośrednio lub pośrednio odnoszą się do edukacji, katechezy i wychowania. Stawia także w nowym świetle wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej⁵.

W niniejszym opracowaniu chodzi o najważniejsze pedagogiczne zagadnienia, które zostały podjęte przez papieża Franciszka w posynodalnej adhortacji apostołskiej *Amoris laetitia* o miłości w rodzinie⁶. Zostaną one przedstawione z perspektywy pedagogiki chrześcijańskiej⁷.

1. Integralne wychowanie w rodzinie

W adhortacji apostołskiej *Amoris laetitia* papież Franciszek, podejmując refleksję nad sytuacją współczesnych rodzin, zwraca uwagę na różne aspekty wychowania w rodzinie. Czyni to w oparciu o prace dwóch synodów poświęconych rodzinie, które miały miejsce w Rzymie w 2014 i 2015 r.⁸ Wielokrotnie wskazuje na ważną, niemożliwą do zastąpienia, rolę rodziny w prawidłowym holistycznym rozwoju osoby⁹. Co ważne, odwołuje się tutaj nie tylko do Pisma Świętego i nauczania Kościoła, ale

⁵ Zob. np. A.J. SOBCZYK, *Rodzina chrześcijańska w nauczaniu papieża Franciszka*, „Teologia i Moralność” 16 (2016), nr 2, s. 201–214.

⁶ Adhortacja apostołska *Amoris laetitia* została podpisana przez papieża Franciszka 19 marca 2016 r. – w Roku Miłosierdzia. Jej ogłoszenie miało miejsce 8 kwietnia 2016 r. w Watykanie. Adresatami adhortacji są nie tylko biskupi, prezbiterzy, diakoni i osoby konsekrowane, ale również wierni świeccy. Zob. FRANCISZEK, *Adhortacja apostołska „Amoris laetitia” do biskupów, do kapłanów i diakonów, do osób konsekrowanych, do małżonków chrześcijańskich i do wszystkich wiernych świeckich o miłości w rodzinie (19 marca 2016 roku)*, Kraków 2016 (dalej: AL).

⁷ W niniejszym przedłożeniu przyjmuje się za Jerzym Bagrowiczem, że pedagogika chrześcijańska to „naukowy system wychowania oparty na podstawowych źródłach chrześcijaństwa, do których należy przede wszystkim Objawienie Boże, zawarte w Piśmie Świętym, oraz na tradycji wychowawczej poszczególnych wyznań chrześcijańskich. Wychodząc z Objawienia, filozofii i teologii chrześcijańskiej oraz z dorobku nauk pedagogicznych, psychologicznych i socjologicznych, pedagogika chrześcijańska zajmuje się podstawami i zasadami chrześcijańskiego wychowania. Prowadzi nie tylko do poznania i przyjęcia tych zasad, ale przede wszystkim chce doprowadzić do otwarcia człowieka na Boże działanie zbawcze”. Zob. J. BAGROWICZ, *Pedagogika chrześcijańska – pedagogika religii (religijna) – katechetyka. Podobieństwa i różnice*, w: P. TOMASIK (red.), *Abyśmy podtrzymywali nadzieję*, Warszawa 2005, s. 29; por. W. OSIAŁ, *Chrześcijańskie inspiracje w pedagogice – refleksja nad wartością wychowania religijnego na przykładzie pedagogii bł. Marceliny Darowskiej (1827–1911)*, ŁSfT 20 (2010), s. 235–250.

⁸ Zob. AL 1–2; por. III Nadzwyczajne Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów pt. „Wyzwania duszpasterskie dla rodziny w kontekście nowej ewangelizacji” (5–19 październik 2014 r.), *Rada ds. Rodziny Konferencji Episkopatu Polski. Krajowy Ośrodek Duszpasterstwa Rodzin*, „Biuletyn Informacyjny” (2014), nr 6, http://www.kodr.pl/upload/file/PDF/biuletyn_pazdziernik_2014.pdf, s. 1–2 (15.02.2017); SYNOD BISKUPÓW. XIV ZWYCZAJNE ZGROMADZENIE OGÓLNE, *Relacja końcowa Synodu Biskupów dla Ojca Świętego Franciszka (24 października 2015)*, http://pliki.episkopat.pl/cms/pliki/c24120/o/Synod_Relacja_Koncowa_.pdf, s. 1–65 (15.02.2017).

⁹ AL 2 i nn; zob. o tym np. <http://wpolityce.pl/kosciol/288068-nowa-adhortacja-papieska-o-rodzinie-amoris-laetitia-ma-sluzyc-dobru-wszystkich-rodzin-i-kazdego-czlowieka-napisal-franciszek>, s. 1–4 (15.02.2017).

również do osiągnięć nauk społecznych, stwierdzeń ojców synodalnych i do osobistych doświadczeń. Wielokrotnie wiąże wychowanie z powołaniem i misją chrześcijańskich rodziców. Już w pierwszej części adhortacji papież Franciszek przypomina, że rodzina jest podstawowym środowiskiem wychowawczym¹⁰.

Zdaniem Franciszka, misji wychowawczej rodziców i ich roli w holistycznym rozwoju dzieci nie zastąpi żadna, nawet najlepsza, renomowana, posiadająca znaczące osiągnięcia i certyfikaty, instytucja oświatowa. Rodzice są bowiem pierwszymi i najważniejszymi wychowawcami. Zgodnie z zamysłem Boga, mają wspierać dzieci w ich rozwoju nie tylko fizycznym i intelektualnym, ale także emocjonalnym, społecznym i religijnym. Co więcej, „przestrzeń życiowa rodziny może być przekształcona w Kościół domowy, w miejsce sprawowania Eucharystii, obecności Chrystusa siedzącego przy jednym stole”¹¹. W tym kontekście papież wskazuje na potwierdzone wielowiekową tradycją Kościoła znaczenie katechezy dzieci w rodzinie. To właśnie rodzice – jak słusznie zauważa biskup Rzymu – są pierwszymi nauczycielami i wychowawcami w wierze. Zadanie to rodzice wypełniają w bezpośrednim kontakcie z dziećmi, prowadząc dialog na temat Boga i wiary, wspólnie modląc się i podejmując praktyki religijne. Świadectwo wiary rodziców wzmacnia wszelkie działania wychowawcze. Przyczynia się do skutecznego wypełniania „misji edukacyjnej”¹², jaką – zgodnie z zamysłem Stwórcy – rodzice mają do spełnienia wobec swoich dzieci¹³.

Uwzględniając współczesną sytuację rodzin „w całej jej złożoności, w jej światłach i cieniach”, papież Franciszek wskazuje na pozytywne zmiany (np. w sposobie wypełniania ról małżeńskich, podziale obowiązków i zadań, stylu komunikowania się małżonków)¹⁴. Jednocześnie wymienia różnego rodzaju zagrożenia (np. indywidualizm, koncentrację na własnych pragnieniach, przesadne dążenie do posiadania dóbr i przyjemności, tempo życia w pracy i związany z tym stres, niewłaściwie ukierunkowany personalizm, ucieczkę od zobowiązań, pomniejszanie znaczenia małżeństwa i rodziny)¹⁵. Słusznie papież zauważa, że „wybująły indywidualizm (...) wynaturza więzi rodzinne i doprowadza do traktowania każdego członka rodziny jako samotnej wyspy”¹⁶. Tym samym ten „wybująły indywidu-

¹⁰ AL 66.

¹¹ *Tamże* 15.

¹² *Tamże*.

¹³ *Tamże* 15–16.

¹⁴ *Tamże* 32.

¹⁵ *Tamże* 32–40.

¹⁶ *Tamże* 33.

alizm” może hamować, a niekiedy nawet uniemożliwiać prawidłową realizację zadań wychowawczych, które mają na celu wspieranie dzieci w integralnym rozwoju. Równocześnie Franciszek dostrzega potrzebę wspierania rodzin w przezwyciężaniu trudności, które wynikają z ubóstwa, braku godnych warunków mieszkaniowych, bezrobocia. Tego rodzaju trudności mogą bowiem hamować prawidłowe wychowanie w rodzinie¹⁷.

W nawiązaniu do współczesnych przemian społecznych i kulturowych, Franciszek wskazuje na przeszkody w prawidłowym wychowaniu dzieci, które stanowią wyzwanie edukacyjne, wychowawcze i duszpasterskie. Wiązą się one z takimi zagrożeniami, jak: szerzenie pornografii, komercjalizacja ciała, prostytucja, osłabienie wiary i praktyk religijnych, samotność w rodzinie, poczucie bezsilności rodziców, brak dojrzałości emocjonalnej, zaburzenia w sferze uczuć, narkomania, wykorzystywanie seksualne dzieci, przemoc w rodzinie, ideologia *gender*, kultura tymczasowości. Papież stoi na stanowisku, że zmiany, które zachodzą w otoczeniu małżeństwa i rodziny oraz w samej rodzinie jako podstawowej wspólnotie wychowującej, są wyzwaniem nie tylko dla Kościoła, ale również dla społeczeństwa. „Dobro rodziny ma kluczowe znaczenie dla przyszłości świata i Kościoła” – stwierdza¹⁸. Harmonijny rozwój osoby wymaga bowiem odpowiedniego środowiska rodzinnego, w którym każdy człowiek może wzrastać w miłości, uczyć się ról społecznych, kształtować postawy religijne i moralne oraz dorastać do pełni człowieczeństwa¹⁹.

Przypominając o misji wychowawczej rodziców, papież zwraca uwagę na różne aspekty integralnego wychowania w rodzinie. Za istotne uznaje podstawowe zasady wychowania (np. miłości, prawdziwej podmiotowości i autonomii, odpowiedzialności, kompleksowości, dialogu). Ich właściwe przestrzeganie pozwala rodzicom skutecznie wspierać dzieci w wychowaniu do odpowiedzialnej wolności i miłości oraz osiągnięciu dojrzałości ludzkiej i chrześcijańskiej. Znajduje się też u podstaw edukacji etycznej, religijnej i seksualnej²⁰. Zdaniem Franciszka, tak określonych obszarów aktywności wychowawczej rodzice „nie mogą całkowicie przekazać innym”²¹, np. szkole. Zarówno edukacja etyczna i religijna, jak też seksualna, należą do podstawowych obowiązków rodziców. Papież przypomi-

¹⁷ AL 46, 201.

¹⁸ *Tamże* 31.

¹⁹ Szerzej zob.: A.J. SOB CZYK, *Rodzina chrześcijańska w nauczaniu papieża Franciszka*, s. 201–214.

²⁰ AL 263, 280.

²¹ *Tamże* 263.

na rodzicom istotne działania, jakie powinni podejmować przekazując dzieciom wartości ludzkie i chrześcijańskie. Do nich zalicza m.in.: „wychowanie woli, dobrych nawyków i emocjonalnych skłonności ku dobru”²², kształtowanie sumienia, rozwijanie sprawności moralnych (np. miłości, roztropności, cierpliwości, wielkoduszności, sprawiedliwości, odpowiedzialności), „wychowanie zdolności oczekiwania”²³ na zaspokojenie własnych potrzeb i pragnień, uczenie odkładania pewnych, mniej istotnych rzeczy oraz rozwijanie umiejętności panowania nad sobą i przezwycięzania egoizmu. Za niemniej istotne Franciszek uznaje kształtowanie właściwych postaw wobec osób starszych i chorych²⁴. Obok tego papież wskazuje na potrzebę pielęgnowania w rodzinie zdrowej skromności, życzliwości, czulej troski, poszanowania drugiej osoby, dialogu, akceptacji własnej płciowości, okazywania miłości w sposób dojrzały i odpowiedzialny, praktykowania uczynków miłosierdzia co do ciała i co do duszy oraz wspólnej modlitwy i świadectwa wiary rodziców. W ten sposób dzieci nie tylko rozwijają własne zdolności intelektualne czy też kształtują postawy społeczne, ale także uczą się dostrzegać „motywy i piękno wiary, modlitwy oraz służby innym”²⁵. Stopniowo są motywowane do stałej pracy nad sobą oraz wspierane w kształtowaniu osobowości i dojrzewania do odpowiedzialnej miłości.

2. Macierzyństwo i ojcostwo

Mając na uwadze integralne wychowanie w rodzinie i znaczenie tego wychowania dla prawidłowego rozwoju osoby, papież Franciszek opisuje różne aspekty macierzyństwa i ojcostwa²⁶. Dostrzega też znaczenie „płodności poszerzonej”, która znajduje wyraz w macierzyństwie i ojcostwie duchowym, a zwłaszcza w adopcji²⁷. Zdaniem papieża, „adopcja jest jednym z bardzo wielkodusznych sposobów macierzyństwa i ojcostwa, (...) pełnym miłości aktem obdarzania rodziną tych, którzy jej nie mają”²⁸. Stąd też papież Franciszek zachęca małżonków „do poszerzenia i otwarcia ich miłości małżeńskiej, aby przyjąć tych,

²² *Tamże* 264.

²³ *Tamże* 275.

²⁴ *Tamże* 276–278.

²⁵ *Tamże* 287.

²⁶ *Tamże* 168, 172–173, 175, 177–178.

²⁷ *Tamże* 178.

²⁸ *Tamże* 179.

którzy są pozbawieni odpowiedniego środowiska rodzinnego²⁹. Przypomina rodzicom, że

dzieci są darem. Każde jest wyjątkowe i niepowtarzalne (...). Kocha się dziecko, ponieważ jest dzieckiem: nie dlatego, że jest ładne, czy dlatego, że jest takie a takie. (...) Miłość rodziców jest narzędziem miłości Boga Ojca, który czule oczekuje na narodziny każdego dziecka, bezwarunkowo je akceptuje i przyjmuje je bezinteresownie³⁰.

Zdaniem Franciszka, w sytuacji gdy „z jakiegoś nieuniknionego powodu brakuje jednego z dwojga rodziców, to ważne jest poszukiwanie jakiegoś sposobu kompensowania tego braku, w celu ułatwienia prawidłowego dojrzewania dziecka”³¹. Jednocześnie papież przypomina, że rodzice potrzebują odpowiedniego wsparcia w wychowaniu potomstwa, a zwłaszcza przygotowania do macierzyństwa i ojcostwa. Jest to zadanie nie tylko dla instytucji państwowych, ale również dla Kościoła. Dzięki odpowiedniej wiedzy i umiejętnościom rodzice potrafią właściwie wypełniać zadania wychowawcze³².

Franciszek zwraca też uwagę na znaczenie ojca i matki w wychowaniu potomstwa. Brak bowiem fizycznej oraz psychicznej obecności jednego lub obojga rodziców z ich cechami tożsamości staje się zagrożeniem dla prawidłowego rozwoju dzieci. Charakterystyczne dla współczesnych czasów dążenie rodziców do zapewnienia dzieciom wysokiego standardu życia sprawia, że matki i ojcowie – zdaniem papieża – zbyt wiele uwagi poświęcają pracy zawodowej, zaniebując obecność z dzieckiem i dla dziecka. W efekcie prowadzi to do zubożenia, a niekiedy nawet utraty więzi w rodzinie, poczucia osamotnienia i osierocenia duchowego. Słusznie papież przypomina, że chociaż „w pełni uzasadnione, a nawet pożądane [jest], aby kobiety chciały się uczyć, pracować, rozwijać swoje umiejętności i posiadać cele osobiste (...)”, to rosnący brak psychicznej obecności matek w wychowaniu dziecka stanowi poważne zagrożenie nie tylko wychowawcze, ale także społeczne³³. Uniemożliwia bowiem dzieciom zdobywanie takich doświadczeń, jak: czułość, ofiarność, poświęcenie, rezygnacja z własnego „ja”³⁴. Utrudnia rozbudzanie w dziecku zaufania wobec innych i poczucia wła-

²⁹ AL 179.

³⁰ *Tamże* 170.

³¹ *Tamże* 172.

³² *Tamże* 206–208.

³³ *Tamże* 173.

³⁴ *Tamże* 174.

snej wartości. Nie sprzyja też kształtowaniu umiejętności bycia empatycznym, otwartym, współczującym, gotowym do ofiary³⁵. Sama jednak obecność matki w wychowaniu nie wystarczy.

Dla właściwego wychowania ważna jest również obecność ojca. Trafnie zauważa papież Franciszek:

Postać ojca pomaga (...) zrozumieć granice rzeczywistości i w większym stopniu charakteryzuje się zmysłem orientacji, wyjściem ku szerszemu światu, pełnemu wyzwań, a także zachętą do wysiłku i walki. Ojciec, z jasną i szczęśliwą tożsamością męską, który z kolei na swoim odcinku łączy miłość i akceptację żony, jest równie konieczny jak jej macierzyńska troska. Są to elastyczne role i zadania, które dostosowują się do konkretnych sytuacji każdej rodziny³⁶.

Co więcej, „jasna i dobrze określona obecność obu postaci, męskiej i żeńskiej, tworzy najbardziej właściwe środowisko dla dojrzewania dziecka”³⁷. Wzajemna miłość i obecność rodziców, dialog i czas wspólnie spędzany z dziećmi, więzi międzypokoleniowe w rodzinie (np. między małżonkami a ich rodzicami, krewnymi i znajomymi) oraz więzi braterstwa między rodzeństwem przyczyniają się do prawidłowego rozwoju wszystkich członków rodziny³⁸. Tylko w ten sposób każdy może doświadczać wzajemnej życzliwości, szacunku, bezinteresownej miłości, pomocy, opieki, troski, otwartości na drugiego i jego potrzeby, a zarazem otrzymywać wsparcie w holistycznym rozwoju³⁹.

3. Edukacja seksualna dzieci i młodzieży

W adhortacji *Amoris laetitia* Franciszek wiele uwagi poświęca edukacji seksualnej. Mając na uwadze zagrożenia wynikające z niewłaściwie prowadzonej edukacji seksualnej⁴⁰, słusznie przypomina o współczesnych wyzwaniach związanych z tą edukacją. Zdaniem papieża, ten rodzaj edukacji w sposób szczególny wymaga

³⁵ *Tamże* 175.

³⁶ *Tamże*.

³⁷ *Tamże*.

³⁸ *Tamże* 193–196.

³⁹ *Tamże* 197–198.

⁴⁰ Do tych zagrożeń Franciszek zalicza m.in. koncentrację na potrzebach seksualnych człowieka, instruktaz, zachętę do bezpiecznych kontaktów seksualnych. Zob. *tamże* 283.

pozytywnego i mądrego podejścia oraz odwołania do osiągnięć nauk psychologicznych i pedagogicznych⁴¹. Edukacji seksualnej nie można bowiem bagatelizować lub zubażać. Przeciwnie, należy ją realizować w powiązaniu z wychowaniem do miłości i odpowiedzialności, stosując przy tym odpowiedni język przekazu informacji⁴². Słusznie Franciszek zauważa, że

informacja musi docierać w odpowiednim czasie oraz w sposób stosowny do przeżywanego etapu. (...) Młodzi ludzie powinni mieć możliwość uświadomienia sobie, że są bombardowani przesłaniami, które nie dążą do ich dobra oraz ich dojrzałości. Trzeba im pomóc w rozpoznawaniu i poszukiwaniu wpływów pozytywnych, w czasie, w którym nabierają dystansu wobec tego wszystkiego, co zniekształca ich zdolność do kochania⁴³.

W kontekście analiz dotyczących edukacji seksualnej Franciszek wskazuje na znaczenie pielęgnowania wśród dzieci i młodzieży zdrowej skromności⁴⁴. Za istotne uznaje uczenie poszanowania i akceptacji drugiej osoby i jej tożsamości płciowej. Zachęca też rodziców, wychowawców i duszpasterzy do wspierania młodych osób w uczeniu zachowań typowych dla „sposobu istnienia, kobiecego lub męskiego”⁴⁵, na który „nakładają się nie tylko czynniki biologiczne lub genetyczne, ale także różnorodne elementy związane z temperamentem, historią rodzinną, kulturą, przeżyтыми doświadczeniami, otrzymaną formacją, wpływem przyjaciół, rodziny i osób podziwianych, i innymi konkretnymi okolicznościami wymagającymi wysiłku, aby się dostosować”⁴⁶. W związku z powyższym papież za ważne uznaje przygotowanie narzeczonych do małżeństwa i rodzicielstwa. Wymaga ono wychowania młodych osób do odpowiedzialnej miłości, która znajduje wyraz m.in. we wzajemnej trosce, szacunku, czułości, dialogu oraz w „pełnym i hojnym darze z siebie”⁴⁷.

⁴¹ AL 280.

⁴² *Tamże*.

⁴³ *Tamże* 281.

⁴⁴ *Tamże* 282.

⁴⁵ *Tamże* 286.

⁴⁶ *Tamże* 286.

⁴⁷ *Tamże* 283.

4. Wychowanie w wierze

Nie pomniejszając wartości rozwoju biologicznego, intelektualnego, emocjonalnego i społecznego, Franciszek wiele uwagi poświęca wychowaniu dzieci w wierze. Najpierw wspomina o trudnościach wynikających z aktualnego stylu życia, godzin pracy rodziców, przemian społecznych i kulturowych, które mają niewątpliwie wpływ na jakość rozwoju religijnego dzieci. W tym kontekście wskazuje na znaczącą, niezastąpioną rolę rodziców w procesie rozwoju religijnego dzieci. To właśnie rodzice są pierwszymi nauczycielami, wychowawcami i świadkami wiary. Mają oni nie tylko przekazywać treści wiary w rodzinie, ale także pielęgnować wspólną modlitwę i przejawy pobożności ludowej oraz składać świadectwo wiary⁴⁸.

W wypełnianiu zadań dotyczących wychowania potomstwa w wierze rodzice potrzebują pomocy ze strony wspólnoty Kościoła. Stąd też Kościół, jak zauważa papież, w ramach posługi duszpasterskiej pomaga najpierw narzeczonym w rzetelnym przygotowaniu do sakramentu małżeństwa, a następnie towarzyszy małżonkom w pierwszych latach życia małżeńskiego, w przezwyciężaniu kryzysów i w rozwiązywaniu skomplikowanych sytuacji, np. po rozpadzie małżeństwa, po rozwodzie⁴⁹. Co więcej, Kościół wspiera małżonków w rozwoju więzy, wierności i duchowości małżeńskiej, budowaniu trwałych rodzin, wychowaniu potomstwa zgodnie z planem Bożym⁵⁰.

Zdaniem Franciszka, za niezbędną pomoc udzielaną rodzinom należy uznać prowadzenie szkół i instytucji katolickich oraz animowanie ruchów katolickich w parafii. Obok tego znaczące są również spotkania małżeńskie, krótkie rekolekcje, konferencje specjalistów dotyczące konkretnych problemów związanych z życiem rodzinnym, ośrodki poradnictwa małżeńskiego, warsztaty formacyjne dla rodziców dzieci problemowych, spotkania rodzinne⁵¹. Dzięki tego rodzaju inicjatywom małżonkowie uzyskują ze strony wspólnoty Kościoła odpowiednią pomoc w wypełnianiu misji wychowawczej.

⁴⁸ *Tamże* 287–288.

⁴⁹ *Tamże* 206, 208–209, 211.

⁵⁰ *Tamże* 2 i nn; zob. o tym np. <http://wpolityce.pl/kosciol/288068-nowa-adhortacja-papieska-o-rodzinie-amoris-laetitia-ma-sluzyc-dobru-wszystkich-rodzin-i-kazdego-czlowieka-napisal-franciszek>, s. 1–4 (15.02.2017).

⁵¹ AL 229.

5. Sposoby wychowania

Realizacja integralnego wychowania, edukacji seksualnej i wychowania w wierze oraz przygotowanie młodych do małżeństwa, macierzyństwa i ojcostwa wymaga, zdaniem Franciszka, zastosowania odpowiednich rozwiązań metodycznych, które zostały wypracowane w psychologii i naukach pedagogicznych⁵². Słusznie zatem papież przypomina o potrzebie powrotu do źródeł, do tradycyjnych, sprawdzonych metod. Wskazuje też na znaczenie pedagogiki chrześcijańskiej otwartej na „znaki czasu” i nowe rozwiązania metodyczne. Sam papież aktywność wychowawczą postrzega jako powołanie i misję do spełnienia. Ściśle łączy ją z powołaniem do macierzyństwa i ojcostwa oraz z miłością małżonków, która znajduje wyraz m.in. w cierpliwości, życzliwości, uprzejmości, hojności, przebaczeniu, zaufaniu, otwartości, wierności, braku zazdrości, wielkoduszności, dialogu, nadziei. Tak określone przymioty ludzkie spełniają ważną rolę w aktywności wychowawczej. Można je potraktować jako środki wychowawcze⁵³.

Franciszek, nawiązując do charakterystycznych zachowań współczesnych rodziców, którzy obsesyjnie dążą do stymulowania i kontrolowania rozwoju dzieci poprzez organizowanie im czasu i przestrzeni (np. w formie różnych zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych, kinderbalu) kosztem wspólnej zabawy, rozmowy, spędzanego z dzieckiem czasu wolnego, pielęgnowania więzi, rozwoju duchowego i uczenia się właściwych postaw społecznych⁵⁴, przypomina o potrzebie dialogu i właściwego języka⁵⁵. Za istotne uznaje metody aktywne⁵⁶. Dzięki nim rodzice wspólnie z dziećmi mogą poszukiwać i odkrywać wartości oraz kształtować postawy społeczne i religijne⁵⁷. Ponadto, zdaniem papieża, w wychowaniu dowartościować należy „sposób indukcyjny”, czyli taki, dzięki któremu dziecko może „samo dojść do odkrycia znaczenia pewnych wartości, zasad i norm, a nie poprzez narzucanie ich jako niepodważalnych prawd”⁵⁸. Takie stwierdzenia Franciszka są bliskie współczesnej teorii wychowania. Znajdują potwierdzenie w dotychczasowych opracowaniach pedagogów chrześci-

⁵² AL 273, 280.

⁵³ *Tamże* 273–279.

⁵⁴ *Tamże* 261.

⁵⁵ *Tamże* 264, 281.

⁵⁶ *Tamże* 264.

⁵⁷ *Tamże*.

⁵⁸ *Tamże* 265.

jańskich⁵⁹. Co więcej, otwierają nowe możliwości dla poszukiwania pedagogicznych rozwiązań, dzięki którym rodzice i wychowawcy stopniowo wspierają dzieci w integralnym rozwoju.

Wśród różnych propozycji zawartych w *Amoris laetitia*, dotyczących metod wychowania, warto zwrócić uwagę na sposoby rozwijania umiejętności mówienia słów „proszę”, „przepraszam”, „dziękuję”, „czy mogę?”⁶⁰. Zdaniem papieża, dziecko nabywa je stopniowo dzięki rodzicom i wychowawcom. Powtarzanie tradycyjnych, utartych zwrotów grzecznościowych przekształca się w nawyki, które spełniają „rolę pozytywną, pomagając, aby przyswojone sobie wielkie wartości przekładały się na zdrowe i stałe zachowania zewnętrzne”⁶¹.

Wśród papieskich zaleceń dotyczących metod wychowania istotne są również te, które dotyczą potrzeby odnajdywania równowagi między dyscypliną a swobodą w wychowaniu. Franciszek proponuje połączenie dyscypliny ze swobodą dziecka w zachowaniu i działaniu⁶². Właściwie zachowana równowaga, zdaniem papieża, wymaga od rodziców respektowania godności każdej osoby i jej podmiotowości. Nie jest możliwa bez odwołania do praw i obowiązków dziecka i cierpliwego realizmu⁶³. Takie podejście, jak trafnie zauważa Franciszek, zakłada drogę małych kroków w wychowaniu⁶⁴. Kształtowanie cech charakteru jest procesem, który wymaga cierpliwości, konsekwencji, wytrwałości, dialogu i długomyślności ze strony rodziców oraz współpracy z innymi podmiotami odpowiedzialnymi za wychowanie młodego pokolenia. Tylko w ten sposób realizowane zadania wychowawcze mogą przyczynić się do autentycznego dojrzewania dzieci do odpowiedzialnej wolności⁶⁵.

*

Podjęmowane w adhortacji apostołskiej *Amoris laetitia* kwestie dotyczące różnych aspektów wychowania w rodzinie są warte rozpropagowania w teorii i prak-

⁵⁹ Por. np. J. BAGROWICZ, *Towarzyszyć wzrastaniu: z dyskusji o metodach i środkach edukacji religijnej młodzieży*, Toruń 2006; R. JUSIAK, A. ŁUCZYŃSKI, L. PIETRUSZKA, T. WACH, *Szkie z pedagogiki, opieki międzyludzkiej, pracy resocjalizacyjnej i pedagogii chrześcijańskiej*, Lublin 2015; S. WILK (red.), *Drogowskazy wychowania*, Lublin 2012.

⁶⁰ AL 267.

⁶¹ *Tamże* 266.

⁶² *Tamże* 270.

⁶³ *Tamże* 271–273.

⁶⁴ *Tamże* 271.

⁶⁵ *Tamże* 274–275.

tyce pedagogicznej. Franciszek nie tylko wskazuje na problemy z zakresu wychowania integralnego w rodzinie, ale także podaje cenne wskazówki dla rodziców, wychowawców, katechetów i duszpasterzy dotyczące odpowiedzialnego, mądrego, opartego na miłości ewangelicznej towarzyszenia dzieciom w ich integralnym rozwoju.

Propozycje zawarte w adhortacji *Amoris laetitia* wydają się również znaczące dla badaczy, którzy zajmują się problematyką wychowania w rodzinie. Stanowią punkt odniesienia w doprecyzowaniu takich pojęć, jak np. „wychowanie”, „dialog”, „formacja etyczna”, „edukacja moralna”. Inspirują do prowadzenia analiz dotyczących aktywności wychowawczej w rodzinie. Na podstawie słów Franciszka można zarówno rzetelnie zdefiniować terminy kluczowe dla pedagogiki chrześcijańskiej, jak też opisywać antropologiczne podstawy wychowania w rodzinie i jego istotę.

Wśród wielu propozycji papieża na szczególną uwagę zasługują kwestie związane z metodyką wychowania w rodzinie i współpracą środowisk wychowawczych. W analizowanej adhortacji Franciszek nie zapomina o potrzebie dowartościowania osiągnięć psychologii i nauk pedagogicznych w wychowaniu dziecka. Jednocześnie sam proponuje oparte na sile miłości sposoby wspierania dzieci w integralnym rozwoju. Propozycje te odwołują się do dobrych praktyk wychowawczych. Stąd też zasługują na uwagę osób odpowiedzialnych za wychowanie dzieci w rodzinie. Niewątpliwie właściwe wykorzystanie propozycji papieża może wzbogacić refleksję naukową oraz motywować praktyków do wielkodusznego zaangażowania w posługę katechetyczną i duszpasterską na rzecz rodziny.

*

Literatura

- BAGROWICZ J., *Pedagogika chrześcijańska – pedagogika religii (religijna) – katechetyka. Podobieństwa i różnice*, w: P. TOMASIK (red.), *Abyśmy podtrzymywali nadzieję*, Warszawa 2005, s. 28–52.
- BAGROWICZ J., *Towarzyszyć wzrastaniu: z dyskusji o metodach i środkach edukacji religijnej młodzieży*, Toruń 2006.
- BERGOGLIO J.M. / FRANCISZEK, *Wymagania i pasja. O wychowaniu chrześcijańskim*, tłum. L. Wrona, Kraków 2013.
- FRANCISZEK, *Adhortacja apostolska „Amoris laetitia” do biskupów, do kapłanów i diakonów, do osób konsekrowanych, do małżonków chrześcijańskich i do*

- wszystkich wiernych świeckich o miłości w rodzinie (19 marca 2016 roku), Kraków 2016.
- Franciszek w Polsce. Co powiedział papież podczas Świątowych Dni Młodzieży, oprac. Laboratorium WIEZI, http://laboratorium.wiez.pl/wp-content/uploads/2016/08/Franciszek_w_Polsce_Laboratorium_WIEZI.pdf, (10.01.2017).
- <http://wpolityce.pl/kosciol/288068-nowa-adhortacja-papieska-o-rodzinie-amoris-laetitia-ma-sluzyc-dobru-wszystkich-rodzin-i-kazdego-czlowieka-napisal-franciszek>, s. 1–4 (15.02.2017).
- III Nadzwyczajne Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów pt. „Wyzwania duszpasterskie dla rodziny w kontekście nowej ewangelizacji” (5–19 październik 2014 r.), Rada ds. Rodziny Konferencji Episkopatu Polski. Krajowy Ośrodek Duszpasterstwa Rodzin, „Biuletyn Informacyjny” (2014), nr 6, http://www.kodr.pl/upload/file/PDF/biuletyn_pazdziernik_2014.pdf, s. 1–2 (15.02.2017).
- SYNOD BISKUPÓW. XIV ZWYCZAJNE ZGROMADZENIE OGÓLNE, *Relacja końcowa Synodu Biskupów dla Ojca Świętego Franciszka (24 października 2015)*, http://pliki.episkopat.pl/cms/pliki/c24120/o/Synod_Relacja_Koncowa_.pdf, s. 1–65 (15.02.2017).
- JUSIAK R., ŁUCZYŃSKI A., PIETRUSZKA L., WACH T., *Szkice z pedagogiki, opieki międzyludzkiej, pracy resocjalizacyjnej i pedagogii chrześcijańskiej*, Lublin 2015.
- NĘCEK R., *Edukacja medialna w nauczaniu społecznym papieża Franciszka*, Kraków 2016.
- OSIAŁ W., *Chrześcijańskie inspiracje w pedagogice – refleksja nad wartością wychowania religijnego na przykładzie pedagogii bł. Marceliny Darowskiej (1827–1911)*, ŁStT 20 (2010), s. 235–250.
- PILICHOWSKI Z., *Papieża Franciszka uwagi na temat powołania kapłańskiego i konieczności formacji*, StLov (2015), nr 17, s. 191–200.
- SOBCZYK A.J., *Rodzina chrześcijańska w nauczaniu papieża Franciszka*, „Teologia i Moralność” 16 (2016), nr 2, s. 201–214.
- WILK S. (red.), *Drogowskazy wychowania*, Lublin 2012.

*

Abstract: Pedagogical aspects of the apostolic exhortation *Amoris laetitia* by Pope Francis. *Amoris laetitia*, an apostolic exhortation by Pope Francis, shows the problems related to marriage and family in a new light. The Pope, just like His predecessors, devotes

a lot of attention to parental responsibility for the holistic development of children. He reminds us that the passing on of values and ideals, development of social and religious attitudes and sexual education should occupy an important place in the process of upbringing in the family. In the opinion of Francis, such an upbringing requires the involvement of the mother and the father, who consciously and responsibly participate in the holistic development of their children. In the accomplishment of educational tasks the parents are entitled to receive proper support from the state, the school and the Church. Other aspects regarded by Pope Francis as important include the preparation of future spouses for marriage and parenthood, and support for married couples in performing their tasks resulting from motherhood and fatherhood. Consequently, Francis devotes much attention to proper methods of upbringing in the family, which is important not only in theory, but also in practice. All of these aspects are investigated in the article and analysed from the perspective of Christian pedagogy.

Keywords: *Amoris laetitia*, Francis, Christian pedagogy, family, upbringing.

Streszczenie: Adhortacja apostolska papieża Franciszka *Amoris laetitia* stawia w nowym świetle problemy dotyczące małżeństwa i rodziny. Papież, podobnie jak jego poprzednicy, wiele uwagi poświęca odpowiedzialności rodziców za holistyczny rozwój dzieci. Przypomina, że w procesie wychowania w rodzinie ważne miejsce powinno zajmować przekazywanie wartości i ideałów, kształtowanie postaw społecznych i religijnych oraz edukacja seksualna. Zdaniem Franciszka, wychowanie to domaga się zaangażowania matki i ojca, którzy świadomie i odpowiedzialnie uczestniczą w holistycznym rozwoju dzieci. W realizacji zadań wychowawczych rodzice mają prawo do odpowiedniej pomocy ze strony państwa, szkoły i Kościoła. Papież za ważne uznaje też przygotowanie narzeczonych do małżeństwa i rodzicielstwa oraz wspieranie małżonków w wypełnianiu zadań wynikających z macierzyństwa i ojcostwa. W związku z powyższym adhortacja *Amoris laetitia* wiele uwagi poświęca odpowiednim metodom wychowania w rodzinie, co jest znaczące nie tylko dla teorii, ale również dla praktyki. Na te wszystkie aspekty zwrócono uwagę w artykule, analizując je z perspektywy pedagogiki chrześcijańskiej.

Słowa kluczowe: *Amoris laetitia*, Franciszek, pedagogika chrześcijańska, rodzina, wychowanie.